

Voor mijn ouders

Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen

*Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren
van een vermogensaanwasbelasting*

Taxation of Capital Income of Individuals

*A Survey on the Need for the Implementation of a Tax Base
based on the SHS-income Definition*

Proefschrift

ter verkrijging van de graad van doctor aan de
Erasmus Universiteit Rotterdam

op gezag van de

rector magnificus

prof.dr. S.W.J. Lamberts

en volgens besluit van het College voor Promoties.

De openbare verdediging zal plaatsvinden op

donderdag 29 januari 2009 om 16.00 uur

door

Rudolf Pieter van den Dool

geboren te Amsterdam

Promotiecommissie

Promotoren:

Prof.dr. P. Kavelaars

Prof.dr. R.A. de Mooij

Overige Leden:

Prof.dr. A.C. Rijkers

Prof.dr. L.G.M. Stevens

Prof.dr. H. Vording

Van dit proefschrift verschijnt een handelseditie bij Uitgeverij Kluwer, onder ISBN 978 90 13 06239 7.

VOORWOORD

Hoezeer een proefschrift een individuele prestatie wordt geacht te zijn, (ook) in mijn geval is daarvan in het geheel geen sprake. Zonder de hulp van velen zou dit werk niet tot stand zijn gekomen. Hen ben ik derhalve grote dank verschuldigd. In dit voorwoord wil ik mij beperken tot dankbetuigingen aan een beperkt aantal personen. Mijn weddenschap met Piet Oerlemans over de vraag of ik uiteindelijk dit traject zou afronden, heeft (uiteraard) altijd een belangrijke financiële prikkel gevormd. Helaas hebben wij toentertijd verzuimd het prijzengeld te indexeren, waardoor thans slechts een beperkte prijzenpot voor hooguit twee drankjes beschikbaar is. Maar die zullen uiteraard smaken, zeker nu ik het genoeg heb dat hij als paranimf zal optreden. Het spreekt voor zich dat ik veel dank ben verschuldigd aan mijn promotoren Peter Kavelaars en Ruud de Mooij. Zonder hun suggesties en onze vele discussies zou het voorliggende werk een duidelijk andere vorm hebben gehad. De vele discussies zijn ook achteraf zeer waardevol geweest. Bovendien ben ik altijd relatief vrij gelaten in het tempo waarin ik aan dit proefschrift heb kunnen werken, waarmee voor mij de ideale sfeer is gecreëerd om tot een afronding te komen.

Voor mijn promotoren onzichtbaar heeft 'Orme' Leo Korting mij telkenmale op bijzonder vriendelijke wijze en zonder opdringerig te willen zijn, gestimuleerd tot een afronding te komen. Het grappig bedoelde beroep op zijn inmiddels gevorderde leeftijd kon ik uiteraard niet negeren. Daarbij heb ik mij overigens wel afgevraagd of hij daarmee wellicht een als chantage te duiden strafbaar feit heeft begaan, maar daarover wil ik graag na enige voorbereiding nog eens een boom opzetten met hem. Veel dank aan hem voor al onze waardevolle en vormende discussies de afgelopen decennia. Ik hoop er nog veel te kunnen voeren.

Meer dank ben ik evenwel verschuldigd aan één van zijn vrienden, mijn vader. Tijdens dit traject heb ik veel aan hem gedacht. Zijn opmerkingen en suggesties zijn ook nu weer een waardevolle leidraad geweest. Helaas heeft hij niet meer meegekregen dan mijn voornemen te gaan promoveren. Reeds dat was een genoeg voor hem. Hij

1. Het manuscript is afgesloten naar de stand van de literatuur en jurisprudentie per 1 juni 2008.

Met ontwikkelingen nadien is slechts beperkt rekening gehouden.

Voorwoord

VI

zou bijzonder blij zijn geweest als hij het voorliggende eindresultaat zou hebben gezien.

Ik draag dit proefschrift dan ook aan hem en uiteraard aan mijn moeder op. Dit proefschrift is een resultaat van hun gezamenlijke inspanningen om onze nieuwsgierigheid van jongsaf op allerlei manieren te prikkelen en te beantwoorden. Zij hebben ons de volledige vrijheid en ondersteuning gegeven in onze studie en op allerlei manieren gesteund. Grote dank zijn mijn 'broertje' en ik aan hen verschuldigd. En de rol van Karine, Laurens en Eefje? Onmis- en onschatbaar uiteraard. Laurens en Eefje die met gelukzalige glimlach en ondeugende pretogen eerst brabbelend rond mijn stoel kropen en thans joelend lopen met maar één doel: speeelen!!! Gelukkig was ik in de omstandigheid om gedurende de laatste twee schrijffaren relatief weinig naast dit proefschrift te hoeven doen en we hebben dan ook veel kunnen spelen. En Karine, ik beloof dat ik tijdens het eten niet meer zal afdwalen naar grijze gebieden tussen hoofdstuk één en zeven. Door jullie ben ik nooit in de spreekwoordelijke ivoren toren terecht gekomen en zal ik altijd met veel plezier terug denken aan de periode waarin ik dit proefschrift feitelijk heb geschreven. Dankjulliewel voor alle geduld en steun.

VII

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord V

Lijst van gebruikte afkortingen XIII

HOOFDSTUK 1

Inleiding en probleemstelling 1

1.1 Algemeen 1

1.1.1 Aanzet tot de probleemstelling 1

1.1.2 Samenstelling particulier vermogen in Nederland 3

1.1.3 Inkomstenbelasting versus bestedingsbelasting 5

1.1.4 Discussie omtrent de grondslag onder een inkomstenbelasting 7

1.2 Vermogensrendementsheffing en haar alternatieven 8

1.3 Ervaringen en evaluatie 11

1.4 Het onderzoeksobject en de probleemstelling 12

1.5 Methode van onderzoek, beperkingen en structuur 15

HOOFDSTUK 2

Belastingheffing van natuurlijke personen, mogelijkheden en keuzen 21

2.1 Onderzoeksdoel en opzet 21

2.2 Algemeen 22

2.3 Bronstaatbeginsel versus woonstaatbeginsel 25

2.4 Afwenteling 29

2.5 De invloed van belastingheffing op sparen en beleggen 32

2.5.1 Algemeen, gedragreacties 32

2.5.2 Consumptiebeslissing, basispremie, risicopremie en ondernemersrent 34

2.5.3 Spaargedrag, consumptiebeslissing en risico 35

2.5.4 Moet kapitaalinkomen worden belast? 40

2.5.5 Hoogte van de belastingdruk op kapitaalinkomen 45

2.5.5.1 Is kapitaal zodanig mobiel dat heffing onmogelijk is 46

2.5.5.2 Verhouding tussen tarief voor kapitaalinkomen en dat voor ander inkomen 46

2.5.5.3 Proportioneel of progressief tarief 50

Inhoudsopgave

VIII

2.5.5.4 Duale structuur 52

2.5.6 Conclusie ten aanzien van tariefstelling 54

2.6 Maatstaf van heffing 56

2.6.1 Algemene overwegingen 56

2.6.2 Bestedingen versus inkomen 56

2.7 Inkomen als grondslag 60

2.7.1 SHS-inkomensbegrip 62

2.7.2 Bronnenstelsel 64

2.7.3 Forfaitaire heffing 66

2.7.4 Internationale aspecten van behandelde inkomensbegrippen 68

2.7.5 Conclusie 69

2.8 Bestedingen als grondslag 70

2.8.1 Algemeen 70

2.8.2 Voor- en nadelen van een bestedingsbelasting 72

2.8.3 Yield exemption tax 75

2.8.4 Relatie met een vermogensbelasting en/of successie- en schenkingsrecht 76

2.8.5 Internationale aspecten 77

2.9 De keuze tussen een inkomstenbelasting en een bestedingsbelasting 78

2.10 Vennootschapsbelasting en Successierecht 81

2.10.1 Ondernemingen en belastingheffing 81

2.10.2 Vennootschapsbelasting 82

2.10.3 Successie- en schenkingsrecht 85

2.11 Conclusie 87

2.11.1 Algemene conclusie 87

2.11.2 Beantwoording onderzoeksvragen 88

HOOFDSTUK 3

Vermogensaanwas- of Vermogenswinstbelasting 93

3.1 Onderzoeksdoel en opzet 93

3.2 SHS-inkomensbegrip 94

3.2.1 Georg Schanz 94

3.2.2 Robert Murray Haig 97

3.2.3	Henry C. Simons	99
3.2.4	Integratie inkomensbegrippen	102
3.3	Voor- en nadelen van een VAB en VWB	104
3.3.1	Algemeen	104
3.3.2	Periodieke inkomsten versus vermogensmutaties	106
3.3.3	Liquiditeit	109
3.3.4	Lock-in effect	115
3.3.5	Risico	122
3.3.6	Overige overwegingen	123
3.4	Conclusie	126
3.4.1	Samenvattende beschouwing	126
3.4.2	Beantwoording onderzoeksvragen	127

Inhoudsopgave

IX

HOOFDSTUK 4

	Elimineren inflatoire resultaten	129
4.1	Inleiding	129
4.2	Inflatie als verschijnsel	132
4.3	Algemene aspecten relatie belastingheffing en inflatie	134
4.3.1	Inflatie, effectieve belastingdruk en neutraliteit	134
4.3.2	Fiscal drag	137
4.3.3	Inflatie en herverdeling	138
4.3.4	Correctiemechanisme en risico	139
4.3.5	Correctiemechanisme en lock-in effect	140
4.3.6	Budgettaire consequenties	141
4.3.7	Samenvatting van de algemene aspecten	141
4.4	Typen correctiemechanismen	143
4.4.1	Algemeen	143
4.4.2	Keuze voor een correctiemechanisme	144
4.4.3	Indexering verkrijgingsprijs	145
4.4.4	Lager tarief en vrijstellingen	146
4.4.5	Forfaitair rendement	148
4.4.6	Vermogensaftrek	148
4.4.7	Keuze	150
4.5	Specifieke versus globale correctiemechanismen	150
4.5.1	Globale methode	151
4.5.2	Individuele methode	152
4.5.3	Afweging	153
4.6	Specifieke aandachtspunten	153
4.6.1	Interest en financieringsverhoudingen	153
4.6.2	Jaarlijks opkomende inkomsten en kosten	154
4.7	Samenvatting en beantwoording onderzoeksvraag	156
4.7.1	Samenvatting	156
4.7.2	Beantwoording onderzoeksvraag	156

HOOFDSTUK 5

	Vermogensaanwasbelasting met vermogenswinstoptie voor bepaalde vermogensbestanddelen in een nationale context	157
5.1	Inleiding en onderzoeksdoel	157
5.2	Een VWB-optie	158
5.2.1	Criteria voor toepassing VWB-optie	158
5.2.2	Vrije liquiditeiten	159
5.2.3	Eigen gebruik of niet	161
5.2.4	Looptijd van belegging	161
5.2.5	Vrije beschikbaarheid over waarde	162
5.2.6	Conclusie ten aanzien van criteria	163
5.2.7	Looptijd VWB-optie, herziening van de keuze en toepassing op vergelijkbare vermogensbestanddelen	164

Inhoudsopgave

X

5.2.8	Invulling compensatiemechanisme	166
5.3	Hybride inkomsten	167
5.3.1	Algemeen	167
5.3.2	Winstsfeer en rechtspersonen met beperkt aantal of slechts één aandeelhouder	169
5.3.3	Verschillen tussen open en besloten ondernemingen	171
5.3.4	Wijze van splitsing van hybride inkomsten, wat komt eerst	174

5.3.5	In aanmerking te nemen normrendement	176
5.3.6	Positie van geïncorporeerde ondernemingen	180
5.3.7	Bronnenmodel of beschikkingsmodel	183
5.3.8	Gevolgen voor ondernemingskeuze	185
5.3.9	Nadere uitwerking ten aanzien van winst uit onderneming en inkomen uit aanmerkelijk belang	187
5.3.9.1	Kapitaalinkomen als norm bij geïncorporeerde ondernemingen	187
5.3.9.2	Reële arbeidsbeloning bij geïncorporeerde ondernemingen	189
5.3.9.3	Kapitaalinkomen als norm bij niet-geïncorporeerde ondernemingen	191
5.3.9.4	Reële arbeidsbeloning bij niet-geïncorporeerde ondernemingen	192
5.3.9.5	Keuze tussen fictief loon of basispremie	192
5.3.9.6	Criterion voor toepassing winstsplitsing	194
5.3.9.7	Belangen in gezinsverband	197
5.3.9.8	Concrete invulling fictiefloonregeling	198
5.3.9.9	Conclusie	198
5.3.10	Resultaat uit overige werkzaamheden	199
5.3.11	Onroerende zaken en overige vermogensbestanddelen	200
5.4	Algemene aandachtspunten	201
5.4.1	Binnenlandse en buitenlandse belastingplicht	201
5.4.2	Aanvang en einde belastingplicht	201
5.4.3	Verhouding tussen een VAB en jaarlijkse en lopende inkomsten en kosten, alsmede uitvoeringsaspecten	204
5.4.4	Verliesverrekening	205
5.4.5	Middeling	208
5.4.6	Doorschuifregelingen	209
5.4.7	Vrijstellingen	214
5.4.8	Inflatiecorrectie	215
5.4.9	Persoonsgebonden aftrekposten	215
5.4.10	Behoren erfenissen en schenkingen tot het inkomen	216
5.4.11	Vervreemdingsbegrip, verkrijgingsprijs en vervreemdingsprijs	219
5.5	Enkele bijzondere aspecten	223
5.5.1	Inbreng in en onttrekkingen aan ondernemingsvermogen	223
5.5.2	Aandelen die een bepaald kwantitatief belang vertegenwoordigen	225
5.5.3	De eigen woning als besteding of als belegging	225
	<i>Inhoudsopgave</i>	
	XI	
5.5.4	Oudedagsinkomen	230
5.6	Conclusie	234
5.6.1	Algemeen	234
5.6.2	Beantwoording onderzoeksvragen	235
	HOOFDSTUK 6	
	Internationale aspecten van een VAB met VWB-optie	239
6.1	Onderzoeksdoelstelling en opzet	239
6.2	EU, EG en EER	240
6.3	De verkeersvrijheden op hoofdlijnen en hun onderlinge verhouding	242
6.4	Al dan niet gelijke omstandigheden	248
6.5	Rechtvaardigingsgronden	250
6.5.1	Dwingende reden van algemeen belang	251
6.5.2	Enkele aangevoerde rechtvaardigingsgronden	252
6.5.3	Fiscale samenhang of coherentie	253
6.5.4	Hoogte van de nationale heffingen	256
6.5.5	Territorialiteitsbeginsel als rechtvaardigingsgrond	256
6.5.6	Bilaterale belastingverdragen	258
6.6	Enkele concrete inkomenssoorten en heffingsmomenten beoordeeld	260
6.6.1	Onderscheid binnen- en buitenlandse inkomsten	260
6.6.2	Onderscheid binnen- en buitenlands belastingplichtigen	260
6.6.3	Buitenlandse verzekeraars voor pensioen en andere oudedagsvoorzieningen	261
6.6.4	Emigratie en immigratie	262
6.6.5	Doorschuiffaciliteiten	269
6.6.6	Heffing bij overgang onder algemene titel naar inwoner	

en niet-inwoner	270
6.6.7 Fusies en splitsingen	271
6.7 Immigratie en emigratie, nationaal recht versus verdrag ter voorkoming van dubbele belasting	272
6.7.1 Bij VWB-optie fictieve vervreemding ingeval van emigratie en step-up bij immigratie	273
6.7.2 Verdragen ter voorkoming van dubbele belasting	274
6.7.3 Onder welke verdragsbepaling valt een vermogensaanwas	276
6.7.4 Voorkomingsmethodiek en heffingsgrondslag	278
6.7.5 Emigratieheffingen	283
6.7.6 Conclusie	285
6.8 Conclusies	285
6.8.1 Algemeen	285
6.8.2 Beantwoording onderzoeksvragen	287
<i>Inhoudsopgave</i>	
XII	
HOOFDSTUK 7	
Samenvatting en conclusie	289
7.1 Onderzoek en probleemstelling	289
7.1.1 Het onderzoeksobject en de probleemstelling	289
7.2 Belastingheffing van natuurlijke personen, mogelijkheden en keuzen	291
7.2.1 Algemeen	291
7.2.2 De invloed van belastingheffing op sparen en beleggen	292
7.2.3 Moet kapitaalinkomen worden belast	293
7.2.4 Hoogte van de belastingdruk op kapitaalinkomen	294
7.2.5 Inkomstenbelasting versus bestedingsbelasting	294
7.2.5.1 Inkomen als grondslag	295
7.2.5.2 Bestedingen als grondslag	296
7.2.5.3 De keuze	297
7.2.6 Successierecht	297
7.3 VAB of VWB	298
7.3.1 Liquiditeit	298
7.3.2 Lock-in effect	299
7.3.3 Risico	300
7.3.4 Afweging	300
7.4 Elimineren inflatoire resultaten	301
7.5 Concrete vormgeving VAB met VWB-optie	302
7.5.1 Algemeen	302
7.5.2 Hybride inkomsten	303
7.5.3 Voor welke vermogensbestanddelen een vermogenswinstoptie	303
7.5.4 Overige aandachtspunten	304
7.6 Internationale aspecten en toetsing aan EG-Verdrag	305
7.6.1 Verdragen ter voorkoming van dubbele belasting	305
7.6.2 EG-verdrag	306
7.7 Conclusie	307
7.7.1 Algemeen	307
7.7.2 Beantwoording onderzoeksvragen	307
Summary and conclusions	313
Literatuurlijst	335
Trefwoordenregister	375
Curriculum Vitae	385

XIII

LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN

BB Bestedingsbelasting
Bvdb Besluit voorkoming dubbele belasting
CBS Centraal Bureau voor de Statistiek
CPB Centraal Plan Bureau
cVVB Commissie van de vereniging voor belastingwetenschap
EER Europese Economische Ruimte, ook gebruikt als aanduiding voor het EER-verdrag
EG Europese Gemeenschap, ook gebruikt als aanduiding voor het EG-verdrag
EU Europese Unie
EVRM Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (en Fundamentele Vrijheden)
GATT General Agreement on Tariffs and Trade
HR Hoge Raad der Nederlanden
HvJ EG Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen
HvJ EVA Hof van Justitie van de Europese VrijhandelsAssociatie
IB Inkomstenbelasting
KEN Kapitaal Export Neutraliteit
KIN Kapitaal Import Neutraliteit
LGO Landen en Gebieden Overzee
NCW Netto Contante Waarde
OESO Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, ook gebruikt als aanduiding voor het OESO-modelverdrag.
PVV Premies volksverzekeringen
REA Raad van economisch adviseurs
SHS-inkomensbegrip Refererend aan Schanz, Haig en Simons
SVR Sachverständigenrat
USA-tax Unlimited Savings Allowance tax
VAB VermogensAanwasBelasting
VWB VermogensWinstBelasting
Wea Werknemer / enig aandeelhouder